

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Даниела Годорова Йорданова,
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”

на дисертационен труд
за присъждане на образователната и научна степен „доктор”

в област на висше образование: 1. Педагогически науки,
професионално направление: 1.3. Педагогика на обучението по ...,
научна специалност Методика на обучението по словесно-
изпълнителско и театрално изкуство

Тема на дисертационния труд: „Словесно-изпълнителски интерпретации
за развитие на рефлексия у 9-10-годишните ученици”

Автор: Виктория Ангелова Чангалова

Научен ръководител: доц. д-р Гергана Дянкова

1. Актуалност на темата и структуриране на разработката

В дисертацията си „Словесно-изпълнителски интерпретации за развитие на рефлексия у 9-10-годишните ученици” Виктория Чангалова разработва актуална и социално значима тема за образователния процес по български език и литература в етапа 1.- 4. клас. Проблемът е поставен в контекста на съвременните европейски и национални образователни политики, в които формирането и развитието на компетентност за рефлексия в процеса на педагогическото взаимодействие е условие за личностно усъвършенстване, развитие и израстване. На тази основа докторантката сполучливо подбира баснята като жанр и в тълкуването на специфични й характеристики чрез словесно-изпълнителски интерпретации, вижда и развива неизползвани в практиката образователни възможности за приложение на рефлексивния подход в обучението на 9-10-годишни ученици.

Дисертацията на Виктория Чангалова „Словесно-изпълнителски интерпретации за развитие на рефлексия у 9-10-годишните ученици” е в обем от 213 страници (въведение, три глави, заключение, литература, приложение). В текста са включени 4 фигури, 16 таблици, 5 диаграми. Ползваната литература е от 151 заглавия, от които 14 на латиница. Основният текст е 193 страници, ползваните библиографски източници са на 8, а приложенията (10 брой) са поместени на 11 страници.

2. Съдържание на дисертационния труд

В **увода** Виктория Чангалова обосновава необходимостта от разработването на темата. Във въведението докторантката компетентно и последователно подбира, аргументира и анализира основни понятия,

свързани с реализиране на взаимовръзка басня – словесно-изпълнителско изкуство – рефлексия в образователния процес по литература в началния етап на основната образователна степен. Върху тази научнообоснована основа авторката правилно, съдържателно и точно определя и формулира обекта, предмета, целта, задачите и хипотезата на изследването. За постигане на поставените цел и задачи и доказване на издигнатата хипотеза са използвани подходящи методи: теоретичен анализ на философски, психологически и педагогически изследвания по проблема; анализ на учебна документация, наблюдение, теоретично моделиране, експеримент, интервю, тест; статистически анализ. Методите са подбрани в съответствие с основните аспекти на изследването – теоретически и практически.

В първа глава от дисертацията „Теоретически анализ на взаимовръзката „рефлексивни компетенции – словесно-изпълнителски умения“, структурирана в 2 параграфа, Виктория Чангалова убедително анализира в теоретичен план взаимовръзката „рефлексивни компетенции – словесно-изпълнителски умения“. В първия параграф „Рефлексивният подход в културно-образователната област български език и литература в началното училище“ авторката сполучливо насочва своето внимание към концепции и научни интерпретации на рефлексията на водещи автори в областта на философията, психологията и педагогиката като Дж. Лок, Георг Хегел, Ернст Касирер, Ханс-Георг Гадамер, Жан-Пол Сартр, Владимир Льофевр, Петър Николов, Веселин Василев, Василий Давидов, Г. Бонева и др. Докторантката аргументирано убеждава, че в етапа 1.- 4. клас може да се формират у учениците не само компетенции за интелектуална и личностна рефлексия, но и за диалогова и праксиологическа рефлексия. Във втория параграф „Дидактичен потенциал на словесно-изпълнителските интерпретации на басни в начален етап на основното образование“ Виктория Чангалова коментира целите на съвременното обучение по литература за етапа 1.-4. клас и извежда конструктивизмът и ученето чрез сътрудничество като водещи подходи, които могат да бъдат приложени успешно в уроците по литература за тази образователна степен за развитие на рефлексивните умения на малките ученици. В този контекст авторката разкрива същността на словесно-изпълнителското изкуство като теория и методика, основавайки се на автори като П. Лаков, М. Господинов, Ст. Колев, Зл. Павлов, Г. Дянкова П. Пенчев и др. Докторантката компетентно описва спецификата в методиката на възприемане и пресъздаване на лиро-епически творби, като се спира конкретно на баснята. На базата на необходимите теоретични проучвания, в методически план тя правилно обвързва възприемането и претворяването на художествено произведение чрез прилагане на основни похвати на словесно-изпълнителското изкуство като действен анализ, „Аз

в предлаганите обстоятелства“, „Той в предлаганите обстоятелства“, „Магическото ако“, ефект на загатване, ефект на отношение, както и чрез средствата за художествена изразителност (интонация, мимика, жест, логическо ударение, логическа пауза, емоционална пауза, темпоритъм).

Във **втора глава** от дисертацията е разработен иновативен технологичен модел за словесно-изпълнителски интерпретации на басни и развитие на личностна компетентност за рефлексия, основан на съвременни подходи в образователния процес: рефлексивен, компетентностен, холистичен, ситуативен, комплексно-интегративен. В първия параграф от тази глава докторантката поставя акцент върху извеждането на дидактичния и автодидактичен потенциал на словесно-изпълнителските интерпретации на басня за развитие на личностна компетентност за рефлексия на 9-10-годишни ученици. За прилагането на рефлексивния подход в уроците по литература, тя творчески интерпретира предимствата, които предоставя моделът ALACT на Ф. Кортхаген, разработен от него в 5 стъпки. Като търси аналог със словесно-изпълнителската интерпретация на литературно произведение, В. Чангалова умело синтезира технологичните стъпки, като извежда обобщен алгоритъм – припомняне – действие – изпробване за стимулиране на рефлексивни компетенции с цел развитие на личностна компетентност за рефлексия на 9-10-годишни ученици чрез словесно-изпълнителски интерпретации на басни. За разработване на модела успешно са приложени методите теоретичен анализ, анкетно проучване и педагогически експеримент. В експерименталната дейност успешно са включени използвани модифицирани варианти на методиките на М. Кун и Т. Макпартлънд „Кой съм аз?“, „Метод на свободните съчинения“ – проективен тест на А. Буземан и „Забягване в бъдещето“ – проективен тест на В. Василев.

Във втория параграф от тази глава докторантката представя структурата на модела за развитие на личностна компетентност за рефлексия чрез стимулиране на рефлексивни компетенции при словесно-изпълнителски интерпретации на басни от 9-10-годишни ученици. Параметрите на модела са определени от компоненти с теоретичен и практически характер. Теоретичните са изградени от следните елементи: цел, задачи, принципи, мисия и визия; характеристики на учебния процес, съобразно педагогическото съдържание на модела; подготовка и реализация на учебния процес; компетентностна рамка – очаквани резултати от обучението чрез словесно-изпълнителски интерпретации на басни за развитие на рефлексия при ученици в начален етап на основно образование. Практическите са представени от вариантен технологичен модел, включващ три процедури (изпълнение на оригинала на баснята от страна на учениците; словесно-изпълнителска интерпретация на басня по

зададена поука; интерпретация на басня, в която присъстват двама герои от две различни басни). Всяка от процедурите е проектирана в модела чрез конкретна тематика и технологии в пет стъпки. Конструираният инструментариум от критерии и показатели за измерване и оценяване на словесно-изпълнителски интерпретации на басни и развитие на личностна компетентност за рефлексия е адекватен на изследваната проблематика и включеното съдържание. В следващия параграф от втора глава В. Чангалова детайлно описва организацията и методиката на изследването, което провежда. Извадката на учениците, включени в контролната и експерименталната група, е представителна – съответно 95 и 97 ученици от 3. и 4. клас, гр. Благоевград – ОУ „Димитър Талев“ и СОУ „Кузман Шапкарев“. Проведеният педагогически експеримент включва констатиращ, формиращ и контролен етап. Интерес представляват сполучливо подобрите методики в констатиращия и формиращия етап. Чрез тях авторката установява равнището на самооценка на учениците в 3. и 4. клас, както и предлага възможности за словесно-изпълнителски интерпретации на специално подобрени текстове – басни за децата в експерименталните групи, които могат да се използват вариативно – както във всички видове уроци по литература, така и в структурните им компоненти според поставените цели.

В третата глава от дисертацията си В. Чангалова представя основните резултати от контролния етап на експеримента си чрез надежден математико-статистически анализ, които доказват статистически значима разлика в равнището на овладените рефлексивни компетенции в полза на експерименталната група. Основната цел на контролния етап е реализирана – изведени са аргументирани изводи за ефективността на приложените словесно-изпълнителските интерпретации по конструиранияте критерии и показатели /когнитивност, активност, мотивация и адаптивност/. За проверка на ефективността на словесно-изпълнителските интерпретации на басни за стимулиране на рефлексивни компетентности с оглед развитие на личностна компетентност за рефлексия у 9-10-годишните ученици (доказване на хипотезата) се прилага U-критерий на Ман-Уитни. Количественият и качественият анализ на получените резултати показва, че по всички критерии и показатели много по-високи стойности се получават в експерименталната група. Това доказва, че приложената експериментална методика, включваща авторски теми и практически задачи, позволява овладяване на знания и изпълнителски умения на много по-високо ниво, в сравнение с традиционната, досега прилагана система за подготовка за интерпретация на епически текст в устна реч. Цялостният анализ на резултатите от проведеното изследване дава основание за формулиране на ценни за методиката на обучение по литература в етапа 1.-4. клас изводи. Подчертава се, че проведеното

теоретико-емпирично изследване потвърждава издигнатата хипотеза, че творческото интерпретиране на басни в 3.- 4. клас развива личностната компетентност за рефлексия у 9-10-годишни ученици и активизира субектната им изява в образователния процес.

В **заключението** се прави обобщение на проведеното изследване, като се подчертава, че изграденият теоретико-експериментален модел способства за развитие на личностната компетентност за рефлексия чрез словесно-изпълнителски интерпретации на басни на 9-10-годишни ученици.

4. Приноси на дисертационния труд

Проведеното теоретико-емпирично изследване от докторант В. Чангалова на тема «Словесно-изпълнителски интерпретации на басни за развитие на рефлексия у 9-10-годишни ученици» представя актуален, неразработен и перспективен проблем в образователния процес по литература за началния етап на основната образователна степен.

Научните приноси могат да се конкретизират като теоретични и практико-приложни.

4.1. Теоретични приноси

1. В дисертацията се прави се задълбочен теоретичен анализ на концепции и понятия, свързани с темата на дисертационния труд. В този контекст е обоснован концептуален теоретичен модел модел, като е изследвана евзаимовръзката „басня – словесно-изпълнителско изкуство – рефлексия.

2. Обоснован е специфичен дидактичен и автодидактичен потенциал на словесно-изпълнителските интерпретации на басня като основа за развитие на личностна компетентност за рефлексия и е структурирана подходяща критериално-оценъчна рамка за нейното идентифициране.

3. Представена е цялостна стратегия за прилагането на словесно-изпълнителските интерпретации на басни за стимулиране на рефлексивните компетенции на учениците в обучението по литература в 3. и 4. клас.

4. Изграден и разработен е вариантен изследователски теоретичен модел за за развитие на личностна компетентност за рефлексия чрез стимулиране на рефлексивните компетенции при словесно-изпълнителски интерпретации на басни, който е логически структуриран и обоснован.

4.2. Практико-приложни приноси

1. Създаден е технологичен модел за подготовка и осъществяване на интерпретация на лиро-епически жанр, който включва подходящо подбрани етапи и методически процедури, които обогатяват инструментариума на образователния процес по литература в етапа 1.-4. клас и съдействат за развитие на рефлексивните компетенции на учениците.

2. В модела са разработени и апробирани дидактически технологии за овладяване на основни аспекти на интерпретаторската дейност като действен анализ, интерпретация, общуване.

3. Приложени са съвременни подходи и методи на обучение, чрез които се активизира процесът на развитие на рефлексия на ученици в 3. и 4. клас.

5. Оценка на автореферата и публикациите по темата

Авторефератът отговаря на изискванията, като синтезирано отразява съдържанието на дисертационния труд. Представените публикации по темата на дисертационния труд са 5, от които са 3 участия в национални и 2 в международни научни конференции.

6. Заключение

Дисертацията на Виктория Чангалова е цялостна, завършена, с реализирано изследване. Дисертационният труд е с доказана хипотеза и изпълнени задачи.

Считам, че разработената дисертация от Виктория Чангалова „Словесно-изпълнителски интерпретации за развитие на рефлексия у 9-10-годишните ученици” е актуална, с доказани научни приноси и образователни перспективи за обучението по литература в етапа 1.-4. клас. Това ми дава основание убедено да дам положителна оценка и да предложа на Научното жури да присъди на Виктория Ангелова Чангалова образователната и научна степен „доктор” - област на висше образование 1. Педагогически науки, Професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по..., научна специалност Методика на обучението по словесно-изпълнителско и театрално изкуство.

2.11. 2015 г.

проф. д-р Д. Йорданова:

